

УДК 373.5.015.31:005.962.131

Приходько В.М.

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Постановка проблеми. Виховання як процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів, є сферою наукової компетенції антропології – вчіння, за яким явища суспільного життя розглядаються залежно від властивостей і потреб людини.

Виховання як діяльність – важливий чинник економічного, соціального і культурного розвитку, збереження духовних, моральних, громадянських, родинних, національних і особистісних цінностей. Виховання є певною мірою процесом, що відбувається в людині. Виховання – завжди плід індивідуального шляху зі своїм центром і своєю динамікою в людині, у зростанні та розвитку особистості, це є досвід, який передається від часу народження дитини, відбувається і закінчується в особі, яка впродовж життя самовиховується. Виховання, за визначенням Е. Фромма [4], – це допомога дитині в розвитку її потенційних можливостей.

Вихідним пунктом антропологічного аспекту виховання є питання про те, що вважати суто людським в людині?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження ґрунтується на наукових розвідках аспекту антропологізму в контексті освітніх змін (І.Аносов, І.Булах, Г.Сльникова, О.Локшина, Т.Лукіна, В.Лунячек, О.Ляшенко, В.Маслов, В.Олійник та ін.), появи зразків його практичного впровадження (В.Сухомлинский, М.Гузик, О.Захаренко, Ш.Амонашвілі та ін.), та реалізації

антропологічного підходу в становленні та розвитку вітчизняної системи моніторингу якості освіти.

Формулювання цілей статті. Проаналізувати виховання як складову системи моніторингу якості освітньої діяльності загальноосвітнього навчального закладу у антропологічному вимірі та відповідно цього здійснювати моніторингові дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо дотримуватися стародавніх традицій і шукати для людини лаконічно однословне визначення, яке здатне вказати на головну її відмінність від усіх інших живих істот, то замість таких словосполучень, як *Homo faber* (людина творець), *Homo scientias* (людина високоосвічена) або *Homo pulchrum* (людина вродлива, благородна), *Homo loquens* (людина говірлива) або *Homo agilis* (людина діяльна), *Homo sociologicus* (людина соціологічна) або *Homo psychologicus* (людина психологічна), ми запропонували б визначення *Homo educus* (людина вихована), *Homo probatus* (людина досвідчена), *Homo comptus* (людина вишукана). Ці визначення інтегрують усі вищезгадані у розумінні виховної діяльності як об'єктивного явища суспільного буття, де кожна людина стає учасником складного й неперервного процесу соціального відтворення поколінь. Саме процес засвоєння індивідом певної системи знань, норм і цінностей, що допомагають йому функціонувати як повноправному члену суспільства, не тільки відрізняє особистість від тварини, але й робить її Людиною. Найвища цінність – саме людина, єдиний носій розуму й душі, реальний творець цивілізації, матеріальної й духовної культури, себе самої. Людина здатна не тільки помилятися, але й виправляти свої помилки, не тільки увергати себе й інших у соціальні катаклізми, драми і трагедії, але й переборювати протистояння добра і зла. Л. Толстой якось зауважив, що: „Тільки людина, яка усвідомлює себе духовною істотою, може усвідомлювати людську гідність свою та інших людей, і тільки така людина не принизить ні себе, ні ближнього вчинком чи становищем, негідним людини”.

Це зауваження є цінним для сьогодення тим, що не може не турбувати бродяжництво (дроманія), здійснення злочинів, сексуальні відхилення, проституція, вживання психоактивних речовин (за останні шість років майже втричі зросла кількість виявлених і поставлених на облік неповнолітніх споживачів наркотиків з-поміж учнів шкіл), деструктивний вплив різновидів молодіжної субкультури, релігійних сект, течій тощо. Останнім часом набирає обертів залежність від різноманітних ігор (гемблінг, лудоманія).

У нашому розумінні виховання – це процес залучення особистості до засвоєння вироблених людством цінностей, створення сприятливих умов для реалізації нею свого природного потенціалу та творчого ставлення до життя, спрямований на утвердження суспільно значущих норм, правил поведінки особистості, а виховний процес – створення базису формування особистісної культури, системи ціннісних ставлень до світу та до самого себе; забезпечення співробітництва вихователя і вихованця, спрямованого на засвоєння вироблених людством культурних цінностей.

Результатом виховання, який виявляється у соціально прийнятній поведінці особи, вмінні діяти справедливо, компетентно, на рівні вікових особливостей, є вихованість.

Основними критеріями вихованості, безумовно, можна вважати ставлення людей до діяльності, а також поведінку особистості у повсякденному житті.

„Справжнє виховання, – писав видатний український педагог В. Сухомлинський, – полягає в тому, щоб постійно відбувалася внутрішня робота думки і серця, щоб моральні цінності, які розкриває перед вихованцем учитель, ставали його особистим надбанням, відображалися в його відносинах з товаришами, у ставленні до людей. Це і є та духовна діяльність, ... без якої немислиме виховання. Тільки ця діяльність і народжує в юній душі те святе і непорушне, що стає моральним осереддям людини” [2, с. 182]. Виховання, на думку В. Сухомлинського, – це піднесення людини, постійне і кропітке, великотрудне і радісне [2, с. 432].

Педагог стверджував: „труднощі виховання зовсім не в тому, що достаток матеріальних і духовних благ ховає в собі якусь небезпеку... Труднощі виховання ось у чому: чим більше радощів життя дається молодому поколінню, тим з більшою турботою повинні ми вкладати в юні серця ті моральні цінності й багатства, ті наші святині, без яких життя може перетворитися в бездумне проїдання створеного старшими поколіннями, в „існування, – за словами Ф.М. Достоєвського, – „для власної пельки” [2, с. 311].

„Виховання – це важке добування щастя” [2, с. 486].

Оскільки виховання й навчання ми розглядаємо як процеси взаємопов’язані і взаємозбагачувані, неможливо виховувати без навчання – цілеспрямованого процесу передачі і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності, то основне завдання моніторингу виховної діяльності навчального закладу полягає в тому, щоб визначити і з’ясувати, що може і повинна дати особистості та чи інша складова навчально-виховного процесу з урахуванням як громадських потреб, так і ціннісних орієнтацій, мотивів та інтересів самих учнів. Зокрема, важливо чітко визначити реальний стан і внесок виховної діяльності у формування соціально активної особистості, що поєднувала б у собі духовне багатство, морально-етичну порядність і чистоту та фізичну досконалість.

Надзвичайно актуально для сьогодення звучить порада К. Ушинського про те, якщо педагогіка хоче виховувати людину у всіх її стосунках, то вона повинна передусім її теж пізнати у всіх стосунках [3, с. 15].

„Вихователь повинен прагнути пізнати людину, якою вона є в дійсності, з усіма її слабкостями і у всій її величі, з усіма її буденними дрібними потребами і з усіма її великими духовними вимогами. Вихователь повинен знати людину в сім’ї, в суспільстві, серед народу, серед людства і наодинці зі своєю совістю; в усіх віках, в усіх класах, у всіх становищах, у радості й горі, у величі й приниженні, у надмірі сил і у хворобі, серед необмежених надій і на одрі смерті, коли слово людської утіхи вже безсиле. Він повинен знати спонукальні

причини найбрудніших і найвищих діянь, історію зародження злочинних і великих думок, історію розвитку будь-яких пристрастей і будь-якого характеру. Тільки тоді буде він у змозі почерпнути в самій природі людини засоби виховного – а засоби ці величезні!” [3, с. 23].

Об'єктами моніторингу виховної діяльності закладу освіти можуть бути: зміст виховання; система виховання і виховної роботи; система науково-методичного забезпечення виховного процесу; участь учнів у виховній роботі; всебічний розвиток індивідуальності, сутнісних сил особистості, потреб, інтересів, здібностей, генетично заданих обдарувань, таланту, позитивних рис характеру, ідеалів, свідомості; соціалізація особистості; колективна діяльність учнів; педагогічна діяльність учителів; результати виховного процесу; різноманітні аспекти діяльності навчальних закладів тощо.

Відповідно до законодавчих документів, об'єктами моніторингу можуть бути складові системи громадського, морального, інтелектуального, розумового, національного, соціального, трудового, сімейного, превентивного, естетичного, полікультурного, патріотичного виховання, виховання у системі військової освіти, у спеціальних установах для неповнолітніх, а також правова і психологічна безпека дітей та молоді, нормативно-правове, психолого-педагогічне забезпечення виховного процесу; зміст, здійснення кадрового, науково-методичного забезпечення виховного процесу; підготовка та перепідготовка педагогічних та науково-педагогічних працівників до виховної діяльності.

Моніторинг виховної діяльності навчального закладу має здійснюватись з **метою:**

- удосконалення педагогічних форм, методів, технологій, які відповідають стратегічній меті розвитку суспільства, забезпечують засвоєння моральних і духовних цінностей, гармонію учнів із соціальним середовищем;
- визначення результативності виховання учнів;
- формування стратегій, різних виховних систем, відкритості, варіативності їх форм, методів, механізмів з обов'язковим використанням регіональних особливостей;
- створення науково-методичної, матеріально-технічної бази для виховного процесу; забезпечення добору і розстановки педагогічних кадрів; налагодження зв'язків та координація зусиль усіх соціальних інститутів у справі виховання;
- введення діяльності на основі демократизації та гуманізації шкільного життя і сприяння розвитку учнівського самоврядування;
- створення умов для засвоєння національних та загальнолюдських цінностей, самовиховання і самореалізації особистості, сприяння інтелектуальному, морально-духовному, фізичному та естетичному розвитку особистості в шкільній і позашкільній діяльності;

- органічного поєднання організаційно-педагогічної, сімейно-родинної, національно-культурної та просвітницької діяльності учителя, батьків, учнів;
- створення системи науково організованого оцінювання та прогнозування розвитку системи виховної діяльності навчальних закладів, тобто національної системи моніторингу якості виховання (за зразком моніторингу якості загальної середньої освіти), що надасть змогу активізувати виховання учнів, основними завданням якого є:
- забезпечення високого рівня освіченості і вихованості свідомого громадянина України, здатного до засвоєння досягнень світової культури з урахуванням загальнонаціональних, регіональних та етнічних особливостей, до участі у забезпеченні соціально-економічного розвитку України;
- утвердження високих ідеалів гуманістичної культури і демократичних відносин людей, захист прав, гідності і честі своєї Батьківщини;
- створення гуманного і демократичного виховного середовища школи, мікрорайону, регіону;
- сприяння становленню особистості в усіх її демократичних, гуманістичних, інтелектуальних і культурних проявах;
- розвитку самосвідомості, навчання проектуванню і реалізації особистісного життєвого вибору;
- організації свідомої, цілеспрямованої самореалізації, формування демократичних і гуманістичних життєвих принципів і пріоритетів;
- виховання патріотизму і національної самосвідомості, любові до свого народу, до України, що виявляється в турботі про благо народу, в сприянні становленню та утвердженню України як незалежної, правової, демократичної, суверенної держави;
- виховання фізично досконалої особистості, формування фізичних здібностей, розвитку потреби у веденні здорового способу життя; створення умов для фізичного розвитку дітей і молоді;

Виховання в загальноосвітньому навчальному закладі є гуманістичним за сутністю і змістом. Воно забезпечується встановленням і підтримкою балансу державного, сімейного та суспільного виховання.

У загальноосвітніх навчальних закладах забороняється організація і діяльність політичних партій; нетрадиційних для України релігійних організацій, заборонених законом, а також військових формувань.

Виховання має гуманістичний і світський характер.

Система виховання забезпечує права дітей та молоді згідно з міжнародними документами, ратифікованими Україною, дотримання принципів і положень Конституції України, законодавства з питань освіти і виховання в сім'ї, в навчальних закладах усіх типів, рівнів акредитації та форм власності, у закладах освіти, заснованих релігійними організаціями.

У зв'язку з тим, що метою виховання і освіти є провідна соціальна ідея, висунута суспільством на даному етапі, то принципи системи моніторингу в освіті можна вважати і основою здійснення моніторингу виховної діяльності.

Погоджуючись з думкою професора Г. Єльникової про те, що „сутність концепції моніторингу полягає в синхронності процесів спостереження, вимірювання, вироблення на цій основі нових знань про стан об'єкта з подальшим моделюванням, прогнозуванням та прийняттям відповідного управлінського рішення” [1], ми впевнені, що існує і така функція моніторингу, як *виявлення неврахованого стану виховної діяльності*. Це означає, що в процесі здійснювання моніторингу кількісна та якісна характеристика виховання не може бути повною без неврахованого стану, яка виникає як нова проблема для виховного процесу – вона не запрограмована, проте дуже важлива. Виявлення неврахованого стану не тільки функція, але й одне із найважливіших завдань і особливостей моніторингу якості виховання. Адже результати моніторингу стають основою для серйозної рефлексивно-аналітичної діяльності і успішної реалізації функцій оцінювання, прогнозу, корекції та планування.

Перспективними напрямками розвитку моніторингу виховної діяльності навчального закладу можна вважати:

- включення проблематики моніторингу виховання до дослідних програм та планів навчальних і наукових закладів, створених центрів зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти;
- створення на базі кращих навчальних закладів спеціальних моніторингових служб, які будуть виступати як суб'єкти моніторингу для опрацювання виховних інновацій, поширення передового досвіду творчих вихователів, педагогічних працівників;
- удосконалення системи прогнозування та задоволення потреб суспільства в педагогічних та науково-педагогічних працівниках;
- підвищення професійної кваліфікації учителів та вихователів на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти на основі гнучкої оперативної системи науково-методичної підготовки й перепідготовки;
- розробка й впровадження нових виховних програм, технологій та методик моніторингу виховання;
- видання методичних посібників, підручників, методичних матеріалів з проблем моніторингу і якості виховної діяльності;
- використання засобів масової інформації з метою висвітлення кращого досвіду моніторингових досліджень виховання учнівської молоді;
- здійснення моніторингу ефективності виховної діяльності навчальних закладів на основі критеріїв оцінювання якості;
- створення сучасної інформаційної бази виховного процесу, забезпечення навчальних закладів і закладів післядипломної освіти ліцензованими програмними продуктами;
- визнання здібностей учителів до виховної діяльності;

- удосконалення науково-методичного забезпечення підготовки вчителів і вихователів, соціальних педагогів і працівників, психологів з урахуванням завдань виховання дітей і молоді в сучасних умовах;
- посилення мотивації до науково-педагогічної діяльності;
- сприяння соціальному та правовому захисту учасників навчально-виховного процесу й моніторингових досліджень;
- організація та забезпечення психолого-педагогічного всеобучу батьків, громадськості з метою підвищення ролі моніторингу виховання.

Висновки. Послідовне впровадження та розвиток моніторингу як необхідного й суттєвого елементу оцінювання якості системи виховної діяльності навчального закладу рано чи пізно дасть змогу створити принципово нову для проєктивної педагогіки практику – реальну єдність педагогічної діагностики і педагогічної корекції як необхідного аспекту будь-якої педагогічної інновації. Моніторинг виховання – це органічна єдність якості і діяльності навчального закладу. Подальші дослідження за означеною проблемою будуть спрямовані на визначення системи моніторингу громадянського виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єльнікова Г.В. Освітній моніторинг в управлінні загальною середньою освітою / Г.В.Єльнікова // Наша школа – 2000. – №4. – С. 33-37.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т./ В.О.Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 5. – 612 с.
3. Ушинський К.Д. Педагогические сочинения: в 6 т./ К.Д. Ушинский. – М.: Педагогика, 1988-1990. – Т. 5: Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии. – 1990. — 528 с.
4. Фромм Э. Человек для себя / Э.Фромм – Минск, 1992.

АНОТАЦІЯ

Приходько В.М. Антропологічний аспект виховання як складової моніторингу якості освітньої діяльності загальноосвітнього навчального закладу. У статті зроблена спроба теоретико-методологічного доповнення виховання як складової системи моніторингу якості освітньої діяльності загальноосвітнього навчального закладу антропологізацію.

Автор розглядає новий концептуальний напрямок наукових досліджень і освітніх досягнень, центром якого є людина як цілісне утворення.

Ключові слова: *виховання, моніторинг, антропологічний аспект.*

АННОТАЦИЯ

Приходько В.Н. Антропологический аспект воспитания как составляющая мониторинга качества образовательной деятельности общеобразовательного учебного заведения. В статье сделана попытка теоретико-методологического дополнения воспитания как составной

системы мониторинга качества образовательной деятельности общеобразовательного учебного заведения антропологизацией.

Автор рассматривает новое концептуальное направление научных исследований и образовательных достижений в центре которых находится человек как целостное существо.

Ключевые слова: воспитание, мониторинг, антропологический аспект.

SUMMARY

Prikhodko V.N. Anthropological aspects of education as part of monitoring the quality of the educational activities of general educational institutions. The article is an attempt to complement theoretical and methodological training as part of the system of monitoring the quality of education of the general educational institution anthropologization.

The author considers a new conceptual direction for research and educational achievement in the center of which is a person as a holistic being.

Key words: education, monitoring and anthropological aspects.